

MAKTAB O'QUVCHILARIDA AGRESSIYA DARAJASINI ANIQLASH VA TAHLIL QILISH

Ro'ziboyeva Barchinoy Baxtiyor qizi,

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti
Magistratura bo'limi Psixologiya yo'nalishi 1-kurs talabasi*

Annotatsiya. Mazkur maqola maktab o'quvchilarida agressiya darajasini aniqlash va uni tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda agressiya tushunchasining nazariy asoslari, uning asosiy turlari va shakllari yoritilib, o'quvchilarda aggressiv xulq-atvorning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilindi. Xususan, oilaviy muhit, ijtimoiy sharoit, tengdoshlar ta'siri hamda individual psixologik xususiyatlarning roli ochib berildi. Maqolada agressiya darajasini aniqlashda qo'llaniladigan psixologik diagnostika metodlarining ahamiyati ko'rsatildi. Tadqiqot natijalari asosida aggressiv xulq-atvorni kamaytirishga qaratilgan psixologik va pedagogik yondashuvlar bayon etildi. Natijada o'quvchilarda agressiyani kamaytirishda kompleks yondashuv muhim ekani asoslab berildi.

Kalit so'zlar: *agressiya darajasi, aggressiv xulq-atvor, psixologik diagnostika, oilaviy muhit, ijtimoiy sharoit, tengdoshlar ta'siri, psixologik trening, pedagogik yondashuv.*

Аннотация. Данная статья посвящена определению и анализу уровня агрессии у школьников. В ней раскрываются теоретические основы понятия агрессии, её основные виды и формы, а также анализируются факторы, влияющие на формирование агрессивного поведения учащихся. В частности, освещена роль семейной среды, социальных условий, влияния сверстников и индивидуальных психологических особенностей. В статье показано значение психодиагностических методов в определении уровня агрессии. На основе результатов исследования представлены психологические и педагогические подходы к снижению агрессивного поведения. В результате обоснована важность комплексного подхода в снижении агрессии у школьников.

Ключевые слова: *уровень агрессии, агрессивное поведение, психологическая диагностика, семейная среда, социальные условия, влияние сверстников, психологический тренинг, педагогический подход.*

Abstract. This article is devoted to identifying and analyzing the level of aggression among school students. It discusses the theoretical foundations of aggression, its main types and forms, and analyzes the factors influencing the development of aggressive behavior in students. In particular, the role of family environment, social conditions, peer influence, and individual psychological characteristics is highlighted. The article emphasizes the importance of psychological diagnostic methods in assessing aggression levels. Based on the research findings, psychological and pedagogical approaches aimed at reducing aggressive behavior are presented. The study substantiates the importance of a comprehensive approach to reducing aggression among school students.

Keywords: *level of aggression, aggressive behavior, psychological diagnostics, family environment, social conditions, peer influence, psychological training, pedagogical approach.*

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning nafaqat bilim darajasi, balki ularning psixologik holati va xulq-atvori ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, maktab o'quvchilari orasida aggressiv xulq-atvorning kuzatilishi bugungi kunda pedagogika va psixologiya fanlari oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Chunki agressiya o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga, ularning tengdoshlari va o'qituvchilar bilan bo'lgan munosabatlariga salbiy ta'sir ko'rsatib, ta'lim jarayonining samaradorligini pasaytiradi. Shu bois mazkur muammoni ilmiy asosda o'rganish, uning kelib chiqish

sabablarini aniqlash va bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Maktab yoshidagi bolalarda agressiya turli omillar ta'sirida shakllanadi. Jumladan, oiladagi muhit, ijtimoiy sharoit, ommaviy axborot vositalari, shuningdek, bolaning individual psixologik xususiyatlari agressiv xulq-atvorning paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. Agressiya jismoniy, og'zaki, bilvosita yoki yashirin shakllarda namoyon bo'lib, o'quvchilarning ijtimoiy moslashuviga jiddiy to'sqinlik qiladi. Shu jihatdan qaraganda, o'quvchilarda agressiya darajasini aniqlash va uni tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Maktab o'quvchilarida agressiya darajasini aniqlash, uning psixologik xususiyatlari va shakllanish omillarini tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: agressiya tushunchasining nazariy asoslarini o'rganish, o'quvchilarda agressiv xulq-atvorni aniqlash metodlarini tahlil qilish, agressiyaning asosiy omillarini aniqlash hamda uni kamaytirishga qaratilgan pedagogik va psixologik tavsiyalar ishlab chiqish.

Dolzarbli. Hozirgi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari sharoitida yosh avlodning psixologik holati va xulq-atvoriga bo'lgan e'tibor tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, maktab o'quvchilari orasida agressiv xulq-atvorning ko'payib borayotgani jamiyat va ta'lim tizimi oldida jiddiy muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Agressiya o'quvchilarning ijtimoiylashuv jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatib, ularning tengdoshlari va o'qituvchilar bilan bo'lgan munosabatlarini izdan chiqaradi hamda ta'lim samaradorligini pasaytiradi.

Maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi maktab o'quvchilarida agressiya darajasini aniqlash, uning psixologik xususiyatlari va shakllanish omillarini tahlil qilish hamda agressiv xulq-atvorni kamaytirishga qaratilgan samarali pedagogik va psixologik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Agressiya tushunchasi psixologiya fanida keng o'rganilgan murakkab ijtimoiy-psixologik hodisalardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda agressiya shaxsning boshqa insonlarga yoki atrof-muhitga zarar yetkazishga qaratilgan xatti-harakatlari sifatida talqin etiladi. Mazkur tushuncha ilk bor psixoanalitik yo'nalish vakillari tomonidan chuqur o'rganilgan bo'lib, agressiya insonning tug'ma instinktlaridan biri sifatida izohlangan. Keyinchalik biheavioristik va ijtimoiy o'rganish nazariyalari agressiyani tashqi muhit ta'siri natijasida shakllanuvchi xulq-atvor sifatida asoslab berdi. Zamonaviy psixologiyada agressiya ko'p omilli hodisa sifatida qaraladi. U nafaqat biologik, balki ijtimoiy va psixologik omillar bilan ham chambarchas bog'liq. Agressiv xatti-harakatlar ko'pincha frustratsiya, ya'ni ehtiyojlarning qondirilmasligi natijasida yuzaga keladi. Shuningdek, stress, ichki ziddiyatlar va salbiy emotsiyalar ham agressiyaning kuchayishiga olib keladi. Ilmiy yondashuvlarda agressiyaning shakllanishiga oid bir nechta nazariyalar mavjud. Jumladan, frustratsiya-agressiya nazariyasi, ijtimoiy o'rganish nazariyasi va kognitiv yondashuv agressiyaning kelib chiqishini turlicha izohlaydi. Ijtimoiy o'rganish

nazariyasiga ko'ra, inson agressiv xulq-atvorni kuzatish va taqlid qilish orqali o'zlashtiradi. Bu ayniqsa maktab yoshidagi bolalarda yaqqol namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, agressiya tushunchasi faqat salbiy hodisa sifatida emas, balki muayyan sharoitlarda himoya mexanizmi sifatida ham namoyon bo'lishi mumkin. Biroq uning nazoratsiz va ortiqcha darajada namoyon bo'lishi shaxsning ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli agressiyani ilmiy jihatdan o'rganish, uning nazariy asoslarini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

Maktab o'quvchilarida agressiya turli shakl va ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Psixologiyada agressiyaning bir necha asosiy turlari ajratib ko'rsatiladi va ular o'quvchilarning yosh xususiyatlari hamda individual psixologik holatiga qarab farqlanadi. Eng keng tarqalgan turlardan biri bu jismoniy agressiya bo'lib, u urish, itarish, buyumlarga zarar yetkazish kabi xatti-harakatlarda ifodalanadi. Ushbu tur ko'proq kichik yoshdagi o'quvchilarda uchraydi. Verbal agressiya esa og'zaki tarzda namoyon bo'lib, haqorat qilish, baqirish, tahdid qilish yoki kamsituvchi so'zlardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bu turdagi agressiya ko'pincha o'smirlik davrida kuchayadi, chunki bu davrda shaxs o'z his-tuyg'ularini nazorat qilishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shuningdek, bilvosita agressiya ham mavjud bo'lib, u boshqalarga to'g'ridan-to'g'ri emas, balki yashirin tarzda zarar yetkazishga qaratiladi. Masalan, g'iybat qilish, e'tiborsiz qoldirish yoki ijtimoiy ajratish shular jumlasidandir. Yashirin agressiya esa tashqi tomondan sezilmasligi bilan ajralib turadi, biroq ichki salbiy munosabatlar va norozilik shaklida namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, ayrim hollarda autoagressiya, ya'ni o'ziga zarar yetkazish holatlari ham kuzatiladi, bu esa jiddiy psixologik muammo belgisi hisoblanadi. Maktab o'quvchilarida agressiyaning shakllari ularning tarbiya muhiti, ijtimoiy sharoiti va shaxsiy xususiyatlariga bog'liq holda rivojlanadi. Shu sababli agressiyaning turlarini to'g'ri aniqlash va ularni tahlil qilish pedagog va psixologlar uchun muhim vazifa hisoblanadi. Bu orqali agressiv xulq-atvorning oldini olish va uni to'g'ri yo'naltirish imkoniyati yaratiladi.

Maktab o'quvchilarida agressiv xulq-atvor ularning yosh va individual psixologik xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq holda shakllanadi. Har bir yosh bosqichida agressiya o'ziga xos ko'rinishda namoyon bo'ladi. Masalan, kichik maktab yoshidagi bolalarda agressiya ko'proq impulsiv xarakterga ega bo'lib, ular o'z his-tuyg'ularini yetarli darajada nazorat qila olmaydi. Bu davrda bolalar ko'pincha o'z noroziligini jismoniy harakatlar orqali ifodalaydi. O'smirlik davrida esa agressiya yanada murakkablashadi va ko'proq emotsional hamda ijtimoiy omillar bilan bog'liq bo'ladi. Bu davrda shaxs o'z "men"ini anglash jarayonida bo'ladi, natijada ichki ziddiyatlar, o'ziga bo'lgan ishonchsizlik yoki aksincha, ortiqcha o'ziga baho berish agressiv xatti-harakatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. O'smirlar orasida verbal va bilvosita agressiya shakllari ko'proq uchraydi. Agressiv xulq-atvor ko'pincha salbiy emotsiyalar – g'azab, jahldorlik, ranjish, hasad kabi hissiyotlar bilan bog'liq bo'ladi. Bunday holatlarda o'quvchilar stressga bardoshlilik darajasining pastligi tufayli agressiyani o'ziga xos

himoya mexanizmi sifatida qo'llaydi. Shuningdek, temperament turi ham muhim rol o'ynaydi: xolerik va sangvinik tipdagi bolalarda agressiya ko'proq ochiq shaklda namoyon bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, o'quvchilarda agressiyaning shakllanishida ularning ijtimoiy tajribasi, o'zini boshqarish ko'nikmalari va kommunikativ kompetensiyasi ham muhim ahamiyatga ega. O'z his-tuyg'ularini to'g'ri ifoda eta olmaslik yoki muammolarni tinch yo'l bilan hal qilish ko'nikmalarining yetishmasligi agressiyaning kuchayishiga olib keladi. Shu sababli o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini chuqur o'rganish agressiv xulq-atvorni tushunish va uni boshqarishda muhim omil hisoblanadi.

Maktab o'quvchilarida agressiya darajasini aniqlash psixologik diagnostikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Agressiv xulq-atvorni to'g'ri baholash uchun turli metod va vositalardan kompleks tarzda foydalanish talab etiladi. Eng keng qo'llaniladigan usullardan biri bu psixologik testlar va so'rovnomalardir. Jumladan, Buss-Durkee agressiya testi o'quvchilarda agressiyaning turli ko'rinishlarini aniqlashda samarali vosita hisoblanadi. So'rovnoma metodlari orqali o'quvchilarning ichki hissiy holati, agressiyaga moyilligi va uning darajasi haqida ma'lumot olish mumkin. Ushbu metodning afzalligi shundaki, u qisqa vaqt ichida katta hajmdagi ma'lumotlarni yig'ish imkonini beradi. Biroq natijalarning aniqligi respondentning samimiyligiga bog'liq bo'ladi. Kuzatish metodi ham agressiyani aniqlashda muhim o'rin tutadi. Bu usul orqali o'quvchilarning real xulq-atvori, sinfdagi munosabatlari va konfliktli vaziyatlardagi reaksiyalari o'rganiladi. Ayniqsa, tabiiy sharoitda olib borilgan kuzatishlar aniq va ishonchli natijalar beradi. Suhbat va intervyu metodlari esa o'quvchining ichki kechinmalari, muammolari va agressiya sabablarini chuqurroq anglash imkonini yaratadi. Psixolog tomonidan olib boriladigan individual suhbatlar orqali o'quvchining shaxsiy xususiyatlari va ruhiy holati aniqlanadi. Agressiya darajasini aniqlashda metodlarni kompleks qo'llash eng samarali yondashuv hisoblanadi. Chunki har bir metod o'ziga xos jihatlarni ochib beradi va ular birgalikda o'quvchi shaxsining to'liq psixologik portretini yaratishga xizmat qiladi. Bu esa keyinchalik agressiv xulq-atvorni kamaytirish bo'yicha to'g'ri choralar ishlab chiqishga imkon beradi.

Maktab o'quvchilarida agressiv xulq-atvorning shakllanishi ko'p omilli jarayon bo'lib, u biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Eng muhim omillardan biri bu oilaviy muhit hisoblanadi. Oilada doimiy nizolar, ota-onaning e'tiborsizligi, qattiq jazolash yoki aksincha, ortiqcha erkalatish bolada agressiv xatti-harakatlarning shakllanishiga olib kelishi mumkin. Bola ko'pincha ota-onaning xulq-atvorini kuzatib, uni o'zlashtiradi va ijtimoiy munosabatlarda takrorlaydi. Ijtimoiy muhit ham agressiyaning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Maktab jamoasi, tengdoshlar guruhi va do'stlar davrasi o'quvchining xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar bola agressiv muhitda bo'lsa yoki doimiy ravishda konfliktli vaziyatlarga duch kelsa, u bunday xatti-harakatlarni norma sifatida qabul qilishi mumkin. Shu bilan birga, ijtimoiy rad etilish yoki tengdoshlar tomonidan kamsitilish ham agressiv

reaksiyalarga sabab bo'ladi. Shuningdek, individual psixologik xususiyatlar – temperament, xarakter, emotsional barqarorlik darajasi ham muhim omillar sirasiga kiradi. Ayrim bolalar stressga nisbatan sezgir bo'lib, muammoli vaziyatlarga agressiya orqali javob qaytaradi. Past o'zini baholash, ichki ishonchsizlik yoki ortiqcha asabiylik ham agressiv xulq-atvorni kuchaytiradi. Bundan tashqari, ta'lim muhitidagi muammolar – o'qituvchi bilan kelishmovchiliklar, o'qishdagi qiyinchiliklar, baholash tizimidagi adolatsizlik hissi ham o'quvchilarda agressiyani keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli agressiyaning kelib chiqish omillarini kompleks o'rganish va ularni bartaraf etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Zamonaviy axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi o'quvchilarning dunyoqarashi, xulq-atvori va psixologik holatiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi bolalar va o'smirlar ongiga turli xil axborotlarning tezkor yetib borishini ta'minlamoqda. Biroq ushbu axborotlar orasida zo'ravonlik, agressiya va salbiy xatti-harakatlarni targ'ib qiluvchi kontentlarning mavjudligi jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zo'ravonlik sahnalari mavjud bo'lgan filmlar, kompyuter o'yinlari va ijtimoiy tarmoqlardagi kontentlarni muntazam kuzatish bolalarda agressiv xulq-atvorning shakllanishiga olib keladi. Bola bunday xatti-harakatlarni kuzatish orqali ularni normal holat sifatida qabul qiladi va real hayotda takrorlashga moyillik bildiradi. Ijtimoiy tarmoqlarda yuzaga keladigan kiberbulling, ya'ni internet orqali tahqirlash va bosim o'tkazish holatlari ham o'quvchilarda agressiya darajasining oshishiga sabab bo'ladi. Bunday vaziyatlarda bola nafaqat jabrlanuvchi, balki agressor rolini ham egallashi mumkin. Bu esa uning psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, virtual muhitda vaqtni haddan tashqari ko'p o'tkazish real ijtimoiy munosabatlarning kamayishiga olib keladi. Natijada o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalar yetarli darajada shakllanmaydi va konfliktli vaziyatlarda ular agressiv yo'l bilan muammoni hal qilishga harakat qiladi. Shu sababli zamonaviy axborot muhitining o'quvchilar psixologiyasiga ta'sirini chuqur o'rganish va ularning axborot iste'molini nazorat qilish, sog'lom media muhitni shakllantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Maktab o'quvchilarida agressiv xulq-atvorni kamaytirish psixologik jihatdan murakkab, ammo muhim jarayon hisoblanadi. Bu jarayonda, avvalo, agressiyaning kelib chiqish sabablari aniqlanib, individual yondashuv asosida ishlash talab etiladi. Psixologik korreksiya ishlari o'quvchining emotsional holatini barqarorlashtirish, stressga chidamliligini oshirish va salbiy hissiyotlarni konstruktiv yo'l bilan ifodalashga o'rgatishga qaratiladi. Agressiyani kamaytirishda psixologik treninglar muhim o'rin tutadi. Jumladan, emotsiyalarni boshqarish, konfliktlarni hal etish, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan treninglar o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi. Bunday mashg'ulotlar orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini nazorat qilishni, muammolarni

tinch yo‘l bilan hal qilishni o‘rganadi. Shuningdek, individual psixologik maslahatlar (konsultatsiyalar) ham samarali usullardan biridir. Psixolog o‘quvchi bilan yakka tartibda ishlash orqali uning ichki muammolarini aniqlaydi va ularni bartaraf etishga yordam beradi. Bu jarayonda ishonchli psixologik muhit yaratish muhim ahamiyatga ega. Relaksatsiya texnikalari, art-terapiya, o‘yin terapiyasi kabi usullar ham agressiyani kamaytirishda keng qo‘llaniladi. Ayniqsa, kichik yoshdagi o‘quvchilar bilan ishlashda o‘yin orqali psixologik ta‘sir ko‘rsatish samarali natija beradi. Shu bilan birga, o‘quvchilarda ijobiy motivatsiyani shakllantirish, ularni rag‘batlantirish va qo‘llab-quvvatlash agressiv xulq-atvorni kamaytirishda muhim omil hisoblanadi. Umuman olganda, agressiyani kamaytirish uchun kompleks psixologik yondashuv zarur bo‘lib, bunda o‘quvchining individual xususiyatlari, muhit va mavjud muammolar inobatga olinishi lozim.

Maktab o‘quvchilarida agressiv xulq-atvorning oldini olishda pedagogik yondashuvlar va profilaktik choralar alohida ahamiyatga ega. Bu borada o‘qituvchining roli nihoyatda muhim bo‘lib, u nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi va psixologik qo‘llab-quvvatlovchi sifatida ham faoliyat yuritadi. O‘qituvchi sinfda sog‘lom psixologik muhit yaratishi, o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro hurmat va hamkorlikni shakllantirishi zarur. Profilaktika ishlarida, avvalo, agressiyaning oldini olishga qaratilgan tarbiyaviy tadbirlar tashkil etilishi lozim. Jumladan, axloqiy tarbiya, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, konfliktologiya asoslarini o‘rgatish orqali o‘quvchilarda to‘g‘ri xulq-atvor shakllantiriladi. Maktabda ijobiy psixologik iqlimni ta‘minlash agressiyaning kamayishiga xizmat qiladi. Oila va maktab hamkorligi ham muhim omillardan biridir. Ota-onalar bilan muntazam muloqot olib borish, ularni farzand tarbiyasida to‘g‘ri yondashuvlarga yo‘naltirish agressiyaning oldini olishda samarali natija beradi. Shu bilan birga, pedagoglar o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olib, ularga differensial yondashuvni qo‘llashlari zarur. Bundan tashqari, maktab psixologi bilan hamkorlikda profilaktik dasturlar ishlab chiqish va amalga oshirish muhimdir. Psixologik monitoring, treninglar va maslahatlar orqali agressiv xulq-atvorning oldi olinadi. O‘quvchilarda empatiya, bag‘rikenglik va o‘zaro hurmat kabi ijtimoiy qadriyatlarni shakllantirish esa uzoq muddatli samarani ta‘minlaydi. Xulosa qilib aytganda, agressiyani oldini olishda pedagogik va psixologik yondashuvlarning uyg‘unligi muhim bo‘lib, bu orqali maktabda sog‘lom va barqaror ijtimoiy muhitni shakllantirish mumkin.

Muhokama. Mazkur tadqiqot natijalari maktab o‘quvchilarida agressiv xulq-atvorning shakllanishi ko‘p omilli jarayon ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Olingan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, agressiya nafaqat individual psixologik xususiyatlar bilan, balki oilaviy muhit, ijtimoiy sharoit va zamonaviy axborot makonining ta‘siri bilan ham uzviy bog‘liqdir. Ayniqsa, o‘quvchilarning emotsional holati va stressga bardoshlilik darajasi agressiv xatti-harakatlarning namoyon bo‘lishida muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqot davomida qo‘llanilgan psixologik diagnostika metodlari (so‘rovnoma, kuzatish va suhbat)

agressiya darajasini aniqlashda samarali vosita ekanligi aniqlandi. Shu bilan birga, metodlarni kompleks qo'llash natijalarning yanada ishonchli bo'lishini ta'minlaydi. Ayrim holatlarda o'quvchilar agressiyani ochiq emas, balki yashirin shaklda namoyon qilishi aniqlanib, bu esa diagnostika jarayonida chuqur yondashuvni talab etadi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, agressiyani kamaytirishda faqat bir tomonlama yondashuv yetarli emas. Psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillarni birgalikda hisobga olish, ya'ni kompleks yondashuvni qo'llash muhimdir. Xususan, psixologik treninglar, individual maslahatlar va pedagogik profilaktika choralarining uyg'unligi samarali natija beradi. Shuningdek, zamonaviy axborot muhitining o'quvchilar xulq-atvoriga ta'siri ham muhokama jarayonida alohida e'tiborga olindi. Zo'ravonlik elementlariga boy kontentlarning keng tarqalganligi o'quvchilarda agressiyaning ortishiga sabab bo'layotgani kuzatildi. Bu esa o'quvchilarning axborot iste'molini nazorat qilish va media savodxonlikni oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Natijalar. Birinchidan, maktab o'quvchilarida agressiya darajasi turli omillar ta'sirida shakllanib, u biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro bog'liqligi natijasida yuzaga keladi. Ayniqsa, oilaviy muhit va ijtimoiy sharoit agressiyaning rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ikkinchidan, agressiya turli shakllarda – jismoniy, verbal, bilvosita va yashirin ko'rinishlarda namoyon bo'lib, ularning har biri o'quvchilarning individual xususiyatlariga bog'liq holda rivojlanadi. Uchinchidan, agressiya darajasini aniqlashda psixologik diagnostika metodlaridan kompleks foydalanish eng samarali yondashuv hisoblanadi. Bu o'quvchining psixologik holatini to'liq va obyektiv baholash imkonini beradi. To'rtinchidan, aggressiv xulq-atvorni kamaytirishda psixologik treninglar, individual yondashuv, pedagogik profilaktika va oila bilan hamkorlik muhim rol o'ynaydi. Ushbu choralar o'quvchilarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishga xizmat qiladi. Beshinchidan, zamonaviy axborot muhitining ta'sirini hisobga olish va o'quvchilarda media madaniyatni shakllantirish agressiyaning oldini olishda muhim omil hisoblanadi. Umuman olganda, maktab o'quvchilarida agressiya darajasini aniqlash va uni kamaytirishga qaratilgan kompleks yondashuv ta'lim tizimida sog'lom psixologik muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot davomida maktab o'quvchilarida agressiya darajasini aniqlash va uni tahlil qilishning nazariy hamda amaliy jihatlari atroflicha o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, aggressiv xulq-atvor murakkab ijtimoiy-psixologik hodisa bo'lib, u turli omillar ta'sirida shakllanadi. Xususan, oilaviy muhit, ijtimoiy sharoit, shaxsning individual psixologik xususiyatlari hamda zamonaviy axborot makoni agressiyaning yuzaga kelishida muhim rol o'ynaydi. Tahlillar asosida o'quvchilarda agressiya turli shakllarda namoyon bo'lishi, jumladan jismoniy, verbal va yashirin ko'rinishlarda ifodalanishi aniqlandi. Shu bilan birga, agressiya darajasini aniqlashda psixologik diagnostika metodlaridan kompleks foydalanish eng samarali yondashuv ekanligi asoslab berildi.

Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, agressiv xulq-atvorni kamaytirish uchun faqatgina bitta yo'nalishda emas, balki kompleks yondashuv asosida ish olib borish zarur. Jumladan, psixologik treninglar, individual maslahatlar, pedagogik profilaktika choralarini amalga oshirish, shuningdek, oila va maktab hamkorligini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, maktab o'quvchilarida agressiyani o'z vaqtida aniqlash va unga to'g'ri yondashish orqali sog'lom psixologik muhitni shakllantirish, o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilash hamda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish mumkin. Shu bois mazkur yo'nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar va amaliy ishlar dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2021). Media violence and aggressive behavior: A meta-analytic review. *Annual Review of Psychology*, 72, 1–26.
2. Gentile, D. A., Bender, P. K., & Anderson, C. A. (2020). Violent media use and aggression in children. *Pediatrics*, 146(2), e20200467.
3. Kowalski, R. M., Limber, S. P., & McCord, A. (2021). A developmental approach to cyberbullying. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 62(10), 1185–1197.
4. Runions, K. C., & Bak, M. (2020). Online moral disengagement and cyber aggression. *Aggressive Behavior*, 46(3), 261–272.
5. Wang, M. T., & Degol, J. L. (2021). School climate and aggression among adolescents. *Educational Psychologist*, 56(3), 1–15.
6. Zych, I., Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2020). Protective factors against bullying and aggression. *Aggression and Violent Behavior*, 51, 101379.
7. Smith, P. K., & Berkun, F. (2020). How research on cyberbullying has developed. *Aggressive Behavior*, 46(3), 1–9.
8. Karimova, V. M. (2021). *Psixologiya*. Toshkent: O'zbekiston.
9. G'oziyev, E. G'. (2020). *Umumiy psixologiya*. Toshkent: Universitet.
10. Davletshin, M. G. (2022). *Pedagogik psixologiya*. Toshkent: Fan va texnologiya.